

AZ ISKOLA VILÁGA

Az oktatási rendszer alapvető struktúrájában, intézményeiben a rendszerváltás óta jelentős változások történtek. Az oktatási struktúra liberalizálódott, új szereplőkkel, új képzési formákkal, alternatív módszertani elemekkel bővült a rendszer Szombathelyen is. A legtöbb ilyen jellegű intézményt továbbra is önkormányzat tartja fenn. A sokszínűvé vált struktúrán belül a tanulók túlnyomó része a hagyományos iskolai rendszerben tanul.

A város által fenntartott általános iskolák száma 1990 óta kettővel csökkent, (1995-96-ban), 16-ról 14-re. Az általános iskolába járók száma is csökkenő tendenciát mutat. Míg 1990-ben 9538 tanuló járt város általános iskoláiba, addig az idei tanévben már csak 6966, ami 27 százalékos csökkenést jelent. Az iskolások számának csökkenését követte az iskolákban tanító pedagógusok száma is, hét év alatt 172 fővel, 22 százalékkal csökkent. Ennél kisebb arányban, 13 százalékkal csökkent a tantermek száma, ami javítja az oktatás objektív feltételeit. Az utóbbi nyolc évben a középiskolák száma változatlan maradt, 13 intézmény van a városi önkormányzat kezelésében. A demográfiai hullám csúcsa 1995-ben elhagyta a középiskolákat is, s azóta fokozatosan csökken. A csökkenés 1990-hez viszonyítva átlagosan 16 százalék. Ennél sokkal enyhébben csökkent a gimnáziumi képzésben résztvevő tanulók száma, drasztikusabban a három éves szakmunkásképzésben résztvevőké. Ez utóbbi képzési forma helyét a négy éves szakmunkásképzés vette át. Nem követte a tanuló létszám alakulását a középiskolai tanárok létszáma. A pedagógus létszám évenkénti alakulását vizsgálva, megállapítható, hogy a középiskolákban 1995-ig emelkedett a pedagógusok létszáma, 1996-tól pedig fokozatosan csökken. Összességében 1990-hez képest 3 százalékkal kisebb az oktatói gárda 1998-ban.

A Szombathelyen tanuló középiskolás diákok több mint fele (54 százaléka) nem szombathelyi lakos. Minden harmadik tanuló naponta jár be a város vonzáskörzetébe tartozó településekről. Az összes tanuló 16 százaléka kollégiumban lakik. A jelenlegi kollégiumi kapacitás megfelelő, a jelentkezési igényeket képes kielégíteni. Idén 8 kollégiumban 1470 hellyel vártak 1461 diákot.

A Szombathelyen tanuló diákok iskolatípusonkénti megoszlásáról elmondható, hogy a tanulók 21 százaléka vesz részt gimnáziumi képzésben, 48 százaléka szakközépiskolai oktatásban, s a fennmaradó 31 százalék tanul szakmunkásnak.

Eddigi tapasztalataink alapján a legfontosabb magyarázó változók egyike a szülők iskolai végzettsége, azon belül is az apa iskolázottsága. A Szombathelyen tanuló diákok 6 százalékanak édesapja csak általános iskolát végzett, 42 százaléka kitanult valamilyen

szakmát, további 34 százalék édesapja le is érettségizett. A diplomás szülők aránya 18 százalék. A szülő iskolai végzettsége - közvetve - jelentősen meghatározza, hogy a nyolcadikos tanuló milyen iskolatípusban tanul tovább. A képzettebb szülők gyerekei a magasabb képzettséget adó iskola felé orientálódnak. Nincs lezárva a mobilizációs csatorna, nem determinisztikus a családi háttér, de nagyon erős a hatása.

A legmagasabb elégedettséget a diákjogok kérdésében fogalmazták meg a diákok. Alacsonyabb elégedettségről számolhatunk be az oktatás formai és tartalmi elemeinek értékelésénél. Ambivalens a megítélése a tanár-diák viszonyoknak, ez utóbbi a pozitív tartomány alsó határát súrolja. Kimutatható tendencia, hogy a magasabb évfolyamon tanuló diákok kritikusanabbra értékelik az oktatási tevékenység tartamát, kevésbé elégedettek. Ha az egyes indexeket az iskolatípus dimenziójában vizsgáljuk egy kicsit differenciáltabb képet kapunk. A diákjogok tekintetében mindhárom iskolatípusban magas az elégedettség. Az oktatás formai keretét és különösen az oktatás tartalmát tekintve a legkevésbé elégedettek a gimnazisták, majd őket követik a szakközépiskolások és a szakmunkásképző iskolák tanulói. A tanár -diák viszony megítélése változik a legszélsőségebben.

A városban tanuló diákok összesített átlaga közepesnél jobb, számszerűsítve 3,55. Ha összehasonlítjuk az egyes iskolák adatait - ahogy az várható volt - azt tapasztaljuk, hogy a legmagasabb tanulmányi átlagot a gimnázium tanulói produkálták (4,07), szakközépiskolásoknál is valamivel a közepes eredmény feletti átlagot mértünk (3,50). A leggyengébben a szakmunkás tanulók szerepeltek, alig érték el a hármas átlagot (3,16). A lányok minden évfolyamban jobban produkálnak a fiúknál, s a különbség az évfolyamok emelkedésével folyamatosan nő. A diákok első után másodikra erősítenek, majd harmadikra kiengednek, hogy a érettségi évére újra lendületet vehessenek. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülő gyermeke, mivel több kulturális tőkével rendelkezik jobban meg tud felelni az iskolai elvárásoknak, s az iskolákat leginkább ők tudják "használni" céljaik elérésére.

Az iskolai munka eredményét mutatja az idegen nyelvek ismerete is. A Szombathelyen tanuló középiskolás diákok mindössze 11 százaléka rendelkezik nyelvvizsgálóval, fele-fele arányban vannak köztük az alap és a középfokú vizsgán megfelelték.

A nyelvtanulási lehetőségek hiányát, illetve alacsony színvonalát a fókuszcsoportos problémafeltáráson is hangsúlyozták a résztvevők. Az, hogy városi szinten átlagosan nagyon alacsony a sikeres nyelvvizsgák aránya elfedi az a tény, mely szerint az évfolyamok emelkedésével határozottan nő a nyelvvizsgák aránya. Az első három évfolyamban 10

százalék alatt van, de negyedikre már minden ötödik tanuló tesz sikeres vizsgát, s az ötödik évfolyamon is ottmaradóknál már 59 százalék ez az arány.

A legtöbb iskolai fegyelmi tárgyalásra, szám szerint ötvenre az 1990/91-es tanévben került sor. 1991-94 között kevesebb (25-35) alkalommal került sor a diákok fegyelmissel való felelősségre vonására, majd 1995-től ismét 40 fölé emelkedett számuk. A fegyelmi túlnyomó többsége a középiskolákban zajlott le. 1990 és 1997 között 278 fegyelmi ügyéből 251 középiskolásokat érintett.

Az iskolák tanulóinak módjukban áll aktívan részt venni az iskolai programokon, rendezvényeken. Az iskolai rendezvények közül a - gyakran kötelező részvétellel zajló - évnyitókon és évzárókon vesz részt a legtöbb tanuló. A legkevésbé népszerű "rendezvények" a szakkörök, a vetélkedők és a sportrendezvények. Ha a saját iskola rendezvényein való részvételi aktivitást összesítjük megállapítható, hogy a tanulók 30 százaléka gyakori, további 53 százaléka pedig alkalmi látogatója azoknak. Városi szinten a diákok 30 százaléka soha nem jár el más iskola rendezvényeire. Azok között, akik eljárnak más iskola rendezvényeire nagyobb arányban vannak a gimnazisták, ennek megfelelően magasabb a lányok és a jó tanulmányi eredményt elérők aránya is az aktívabbak között.

A szülői értekezletekre a szülők 83 százaléka gyakran vagy minden alkalommal eljár, 13 százalékuk ritkán, 3 százalékuk pedig soha nem vesz részt ezeken a tájékoztatókon. Megállapítható, hogy a diákok évfolyamának növekedésével nő a szülők ilyen irányú aktivitása. Az egyes iskolák között is van eltérés, a legmagasabb, közel 90 százalékos a szülői érdeklődés a szakközépiskolákban. A szakmunkásképzőkben ez az arány 77 százalék. A tendenciákat tekintve hasonló a helyzet a fogadóórákat illetően, azzal a különbséggel, hogy a szülők sokkal passzívabbak e kérdésben. A tanulók 64 százaléka úgy vélekedik, hogy szülei soha, vagy csak nagyon ritkán mennek el fogadóórára.

A Szombathelyen tanuló diákok 53 százaléka egyértelműen folytatni kívánja tanulmányait jelenlegi iskolája elvégzése után, negyede bizonytalan, még nem döntött, s a megkérdezettek 22 százaléka fogalmazott meg nemleges választ. Intézmények szerint - érthető módon - a szakképesítést nem adó gimnáziumból akarják a legtöbben beadni majd a felvételi jelentkezési lapot, a diákok 93 százaléka akar továbbtanulni. A szakközépiskola diákjainak 49 százaléka már most eldöntötte, hogy tovább akar tanulni valamilyen módon, 27 százalékuk még hezitál. Egyértelműen csak 24 százalékuk tekinti az iskoláját az intézményes tanulás utolsó állomásának. Jól megfigyelhető, hogy a Szombathelyen lakó és Szombathelyen tanuló fiatalok sokkal magasabb, közel kétszer akkora arányban akarnak továbbtanulni, mint a

környékről bejáró tanulók. Az intergenerációs mobilitásra vonatkozó szándék jelen van a szakmunkás és az érettségizett szülők gyermekeinél. A szakmunkás szülők gyermekeinek 42, az érettségizett szülők gyermekeinek 57 százaléka tűzte ki célul a továbbtanulást. Az iskolai tanulmányok állami oktatási rendszeren belül való folytatásának legmeghatározóbb eleme a diák jelenlegi tanulmányi eredménye. A jó tanulók számára evidencia, hogy folytatni kell a tanulmányokat. A legnépszerűbb szakirány gazdasági és a jogi jellegű képzés.

1991-97 között a szombathelyi városi középiskolákból összesen 3174 végzős tanulót vettek fel felsőoktatási intézménybe. A továbbtanuló diákok többsége nem talál a megyében érdeklődésének megfelelő képzési szakirányt, sőt a város régi fájdalma, hogy nem tud megfelelő egyetemi képzést nyújtani. A kínálati paletta elsősorban pedagógiai és egészségügyi vonalat jelenti. Ezekből logikusan következik, hogy a továbbtanuló szombathelyi középiskolások többsége elkerül a városból - legalábbis felsőfokú tanulmányaik idejére.

A FIATALOK ÉRTÉKRENDJE

A szombathelyi diákok az önmegvalósítást alapvető vezérelvként fogadják el, vallják, hogy saját sorsunk alakulásáért önmagunk vagyunk felelősek. Elfogadják az intézményes célokat és a célok eléréséhez rendelt - olykor kíméletlen - eszközöket egyaránt. A szombathelyi diákok realisták, elvetik azt az állítást, hogy az álmok tartják fenn a világot. Az álmodozók aránya valamivel magasabb a gimnáziumokban, továbbá a fiatalabbak és a gyenge tanulók között. A fiatalok és idősök közötti érdekellentétről legtöbben a szakmunkásképző iskolák tanulói közül számoltak be. Ez érthető hiszen nekik napi élményük a generációk között feszülő szakmai féltékenység. Ha a válaszokat a többi demográfiai változó tükrében nézzük, láthatjuk, hogy a diplomás szülők gyermekei, a jó tanulmányi eredményt elérők továbbá a lányok kevésbé gondolják, hogy minden lehetőséggel élni kell, minőségi szempontokat is érvényesíteni akarnak döntéseikben, válogatósabbak.

A karrier-orientált vélemények ellenére, a tanulók többsége (65 százaléka) úgy véli, hogy az embereknek meg kell tanulniuk, hogy azzal ériék be ami van. Ez azt jelenti, hogy a karrier számukra addig érdekes, amíg nincs meg a biztos egzisztencia. Rezignált beletörődés, a kész helyzetek elfogadása különösen jellemző a szakmunkásokra, a gyengébb tanulókra, valamint a hátrányosabb helyzetű családok gyermekire. Minden harmadik tanulónak vannak olyan időszakai amikor úgy érzik senkinek sem kellene, feleslegesek.

A diákok többsége nem hisz istenben, nem játszik a vallás fontos szerepet az életükben, ugyanakkor a hit nélküli élet kérdésében megosztottak. Sőt éppen a legvallásosabbak utasítják el leginkább azt az állítást, hogy a hit nélküli élet értelmetlen.

A vizsgált tanulók alapvetően liberális beállítódásúak, de nem szélsőségesen. Az iskolai dohányzóhelyeket a többség engedélyezné, de a nudista strandok megítélésében már bizonytalanabbak, csak úgy, mint a homoszexualitás kérdésében. A tanulók fele erkölcsstelennek tartja az azonos nemű párkapcsolatot, s 40 százalékuk a szexuális kapcsolatot is csak a házassági köteléken belül tartja helyesnek. Ha összességében nézzük a válaszok megoszlását, az átlagnál egy kicsivel több konzervatív tanuló van a gimnáziumokban, a jobb tanulmányi eredményt elérő tanulók között.

A politika iránt nem teljesen közömbösek, de az jól látható, hogy a közéleti viszonyra vonatkozó állítások megítélésében voltak a leginkább bizonytalanok. A legnagyobb egyetértés abban volt, hogy szükség van egy ifjúsági önkormányzatra, hogy érdekeiket képviselje. Többségében támogatják az ország euroatlanti integrációs törekvéseit, de a politikusokról lesújtó véleménnyel vannak. Különösen az alacsonyabb iskolázottsági szintű családok gyermekei és a gyengébb tanulók, valamint a politika iránt kevésbé érdeklődők.

A sikeres élet legjellemzőbb értéke a szombathelyi középiskolások számára az anyagiak, az egzisztenciális biztonság. Ezt követi az önfejlesztés értéke és az aktív, vállalkozó, célokkal teli élet vagyis a dinamizmus. A sikeres élet legjellemzőbb értékeként a társas kapcsolatokat csak minden tizedik válaszoló említette. A legmegdöbbentőbb a sikeres életet alkotó értékek között a humán értékek elenyésző részaránya. Ha az egyes értékeket külön vizsgáljuk megállapítható, hogy számos demográfiai jellemzővel kapcsolatban állnak. Az anyagi értékek szignifikánsan fontosabbak a szakmunkás tanulóknak és a fiúknak, az önfejlesztő értékek fontosabbak azok számára, akiknek van munkanélküli a családjukban, továbbá fontosabb azoknak is, akik jobb tanulmányi eredményt érnek el. A dinamizmus a lányok és a gimnazisták, a társas értékek pedig szakmunkás tanulók preferenciájában van az átlagnál hangsúlyosabban jelen.

A boldog élet legjellemzőbb értéke a társas kapcsolatok. A tanulók 43 százaléka mondott olyan jellemzőt, ami ide sorolható. Az önfejlesztés a boldog életben hangsúlyosabban van jelen mint a sikeresben. A tanulók 13 százaléka vallja a "pénz boldogít" elvet, s a humán értékek valamint a kikapcsolódás e kérdésben is leértékelt szerepet játszik. Az egyes válaszok demográfiai változók mentén történő megoszlását ugyanazok a tendenciák jellemzik mint amiket a sikeres élet jellemző értékeinek kérdésében vázoltunk.

Ha az értékek közötti konfrontációt nézzük, a legjobb helyzetben azok vannak, akik számára az önfejlesztés jelenti a legfőbb értéket, mert ez a többség szerint kulcs a **boldog és a sikeres** élethez egyaránt. A többieknél a **boldog vagy sikeres** élet közötti különbözőség tényleges feszültséget eredményezhet későbbi életük során, ha döntési helyzetbe kerülnek.

A boldog élet jellemzőiként meghatározott értékek közül a legtöbb "élhető" a diákok számára. Sokkal kevesebben élnek ugyanakkor sikeres életet. A leginkább megélt siker-érték az kikapcsolódás és humánus. A legfontosabb értékek, az anyagiak, a dinamizmus és az önfejlesztés a diákok 69-72 százaléka számára élhető. Ezek a sokak által vallott, de nem mindenki által megélt értékek komoly zavart okozhatnak az egyén identitásában, sőt az egyén cselekedetein keresztül a társadalom működésében. Komoly jelzés, hogy a gimnazisták, a képzetesebb szülők gyermekei és a jobb tanulók között többen tartják magukat sikeresnek és boldognak.

Az értékrend kérdésköréhez érdekes adalékkal szolgál, hogy a megkérdezett tanulók túlnyomó többségének (28 százalék) nincs példaképe, akinek van, azok legnagyobb számban (59 fő) valamelyik családtagjukat nevezték meg.

AZ IFJÚSÁGGAL FOGLALKOZÓ INTÉZMÉNYEK

A szombathelyi ifjúságkutató program során megkülönböztetett figyelmet kívántunk szentelni azoknak az intézményeknek, szervezeteknek, amelyek munkájuk során gyakran kerülnek kapcsolatba fiatalokkal, a fiatalok problémáival. A kutatás során azokat az intézményeket választottuk vizsgálatunk tárgyává, amelyek feltételezésünk szerint szerepet vállalnak - esetleg a jövőben szerepet vállalhatnak - a fiatalok támogatásában, gondozásában, felkészítésében, az ifjúsági problémák megoldásában - szociális, egészségügyi, oktatási vagy éppen kulturális területen. Néhány intézmény vezetőjével, munkatársával személyesen is találkoztunk a fókuszcsoporthoz problémafeltáráson, többségében azonban egységes - önkitöltős - intézményi kérdőív segítségével került sor az ilyen vonatkozású empirikus adatok begyűjtésére. 17 intézmény, szervezet küldte vissza a kérdőívet a megadott határidőig. Nem történt meg tehát az intézmények, szervezetek teljes körű lekérdezése, de a válaszoló intézmények jól reprezentálják azt a segítői, támogatói, kiszolgálói rendszert, amelyet a fiatalok igénybe vehetnek, használhatnak Szombathelyen, ha problémáikkal, ötleteikkel valahova fordulni szeretnének.

A elemzett 17 intézmény közül tizenkettőt a megyei és a városi önkormányzat tart fenn, négyet a civil szférához tartozó társadalmi szervezet, egyet pedig közvetlenül a központi

költségvetés működtet. A vártál sokkal alacsonyabb arányban kaptunk vissza kérdőíveket - a városban amúgy nagy számban létező - társadalmi szervezetektől, összesen négyen válaszoltak kérdéseinkre. A négyből kettő egyházi, kettő pedig civil szervezet.

A vizsgált intézmények közül öt működik elsődlegesen vagy kizárólagosan a fiatalokért, közülük kettő egészségügyi alapellátást, kettő közművelődési szolgáltatást végez, egy pedig az iskolákon keresztül szűréssel, korrekcióval, pedagógusoknak nyújtott módszertani segítséggel éri el a fiatalokat, diákokat. Megállapítható, hogy a többi intézmény is foglalkozik a fiatalok problémáival a klienskörön belül, legtöbbszörben dolgozik olyan munkatárs, akinek elsődleges feladata a fiatalokról való gondoskodás. Ez azt jelenti, hogy az intézmények belső feladatköri megosztásukban felkészültek a fiatalokkal való minőségi foglalkozásra. A vizsgált intézményekben összesen 404 szakmai munkát végző munkatárs dolgozik, ebből 73 fő (18 százalék) elsődlegesen a fiatalokkal való foglalkozással van megbízva. A városban az ifjúsággal való foglalkozásra alkalmas, kvalifikált szakemberek dolgoznak. A szakmai munkát végzők háromnegyede szakirányú képesítéssel rendelkezik, többségében felsőfokú végzettséggel.

A vizsgált szervezetek, intézmények összesen közel egymilliárd forinttal gazdálkodnak éves szinten. Két intézmény kivételével minden szervezet legalább két egymástól független forrásból jut pénzhez.

A legnagyobb ifjúsági klienskörrel az Oladi Művelődési Központ, a Remek és a megyei könyvtár rendelkezik, látogatóik több mint 60 százaléka fiatal.

Önbevallásuk alapján egy intézmény általában nem csak egy problématerületre fókuszál, fő feladataik alapján többféle területhez kapcsolódnak. A legtöbb intézmény szociális és kulturális területen végez támogatói, segítői tevékenységet, nyújt szolgáltatást. Ezt követik az egészségügyi szolgáltatást (is) nyújtó intézmények - különös tekintettel a mentálhigiénés problémákra. Jól megfigyelhető, hogy az önkormányzati fenntartású intézmények specializáltabbak, általában két vagy három jellemző szolgáltatás típusal várják klienseinket. A legtöbb intézmény esetében igaz, hogy a fiatalok által igénybe vehető szolgáltatásokat speciálisan, elkülönülten csak a korosztály számára nyújtják. A szolgáltatási területek legtöbbször valamilyen rendszerhez kötött (egészségügy, oktatás). Leginkább az iskolás korosztály számára működnek legbiztosabban a szolgáltatások. Fontos kiemelni, hogy a szolgáltatásokat főként negatív incidens kezelésére kínálják, az intézmények alapvetően rehabilitációs céllal működnek, nem pedig prevenciós szándékkal. Nem jellemző, hogy a

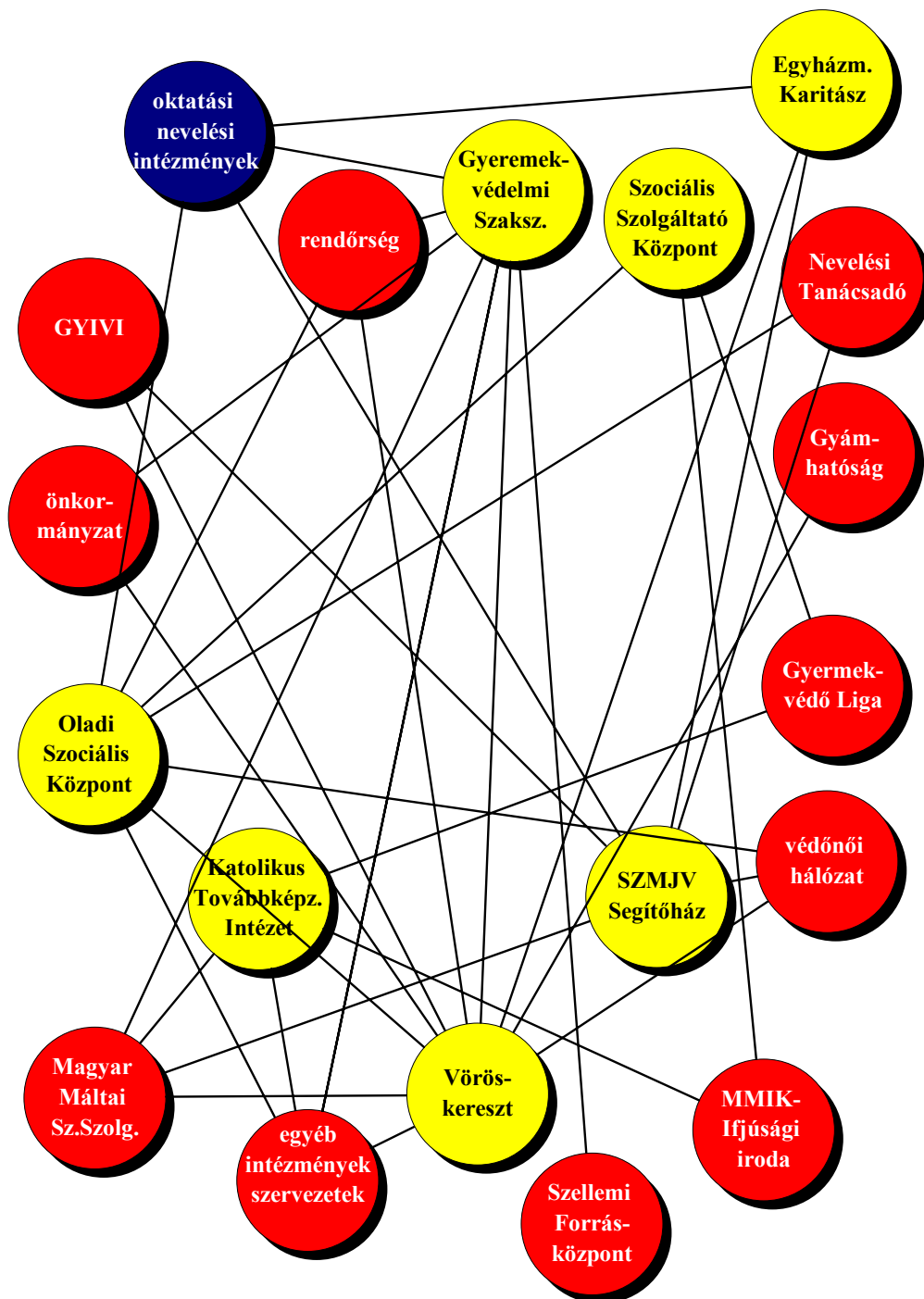
szolgáltató intézmények az emberrel, klienssel mint komplex egésszel foglalkoznának, legtöbbjük a fiataloknak csak bizonyos - problémás - oldalával találkozik.

A fiataloknak kínált, vagy a számukra is hozzáférhető szolgáltatások többsége a lehető legkevésbé igazodik a fiatalok időbeosztásához. A legtöbb szolgáltatás abban az időszakban lenne elérhető a fiatalok számára, amikor a iskolában vannak vagy dolgoznak. Ha a "keresleti" táblázatot összehasonlítjuk a "kínálati" oldallal, kitűnik, hogy a fiatalok nem tudják pontosan, hogy melyik szervezet milyen szolgáltatást nyújt számukra. Ez annak ellenére van így, hogy - saját bevallásuk alapján - a legtöbb intézmény legalább háromféle úton tájékoztatja a fiatalokat létezésükről a nekik ajánlott szolgáltatásaikról.

A szociális és egészségügyi területen dolgozó intézmények - saját bevallásuk alapján - viszonylag széles körben kapcsolatot tartanak egymással. Az oktatási, közművelődési és szabadidős szolgáltatást nyújtó szervezetek, kapcsolati hálója sokkal ritkább, ezek az intézmények elszigeteltebben működnek, mint a szociális és egészségügyi területen tevékenykedők.

Mellékletek

A szociális és egészségügyi területen szolgáltató intézmények kapcsolati hálója

Az ábrákon a világos színű körökben az általunk közvetlenül vizsgált intézmények vannak, a sötétebb körökkel a kérdőívet visszaküldők által említett további intézményeket jelöltük. Ezek közül is kiemeltük az oktatási/nevelési intézményeket, mint a fiatalok jelentős részével napi kapcsolatban lévő intézményeket.

A közművelődési, szabadidős és oktatási területen szolgáltató intézmények kapcsolati hálója

